

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР
В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 26 квітня 2024 року

Одеса
«Фенікс»
2024

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 15.05.2024 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів** : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2024. – 1000 с.
ISBN 978-617-8430-05-4

У збірнику відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології в умовах повномасштабного військового вторгнення. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їх конституційному вимірі у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики. Відображено наукові напрацювання у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових і науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)»364»»20»(062.552)

Матеріали видано в авторській редакції

Чорний Максим Михайлович

ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ»..... 293

Щербатий Роман Романович

КОНКУРС НА ПОСАДУ СУДДІ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ РИСИ..... 295

СЕКЦІЯ 8. ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ Й ПРАКТИКИ

Чанишева Галія Інсафівна

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ 297

Oleh M. Yaroshenko

INTERNATIONAL TRENDS IN THE SPHERE OF FLEXIBLE WORKING HOURS..... 299

Бориченко Катерина Валеріївна

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЗА ВИРІШЕННЯМ ТРУДОВИХ СПОРІВ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОПЛАТУ ПРАЦІ 302

Венедіктов Сергій Валентинович

ЩОДО ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ПРОСУВАННЯ ПО РОБОТІ 304

Lagutina Iryna

HYBRID WORK AS A TYPE OF «FLEXIBLE WORK» 306

Мельник Костянтин Юрійович

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ВІД ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ 308

Подорожній Євген Юрійович

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОЧОГО ЧАСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ 311

Тихонович Олексій Юрійович

ЩОДО ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ІНФОРМАЦІЮ ВІД РОБОТОДАВЦЯ ПРО УМОВИ ПРАЦІ..... 312

Наньєва Марія Іванівна

СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 314

Панченко Анна Олександрівна

ПОНЯТТЯ «ВРАЗЛИВІ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ» ТА ВПЛИВ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗШИРЕННЯ ЙОГО ЗМІСТУ..... 316

Пожарова Оксана Вікторівна

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ 319

Сушко Вячеслав Вікторович

МОБІНГ НА РОБОТІ: ЗАХИСТ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ЗГІДНО З ТРУДОВИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 321

Шукін Олександр Сергійович

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА СВОЄЧАСНИЙ РОЗРАХУНОК ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ .. 323

Білик Олександр Сергійович

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 327

Галузінський Назар Олександрович

ЗАГАЛЬНІ ОЗНАКИ САНКЦІЙ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 329

Горбаченко Ерік Сергійович

ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ РОБОТОДАВЦЯ 331

Жученко Руслан Олегович

УСНИЙ ТРУДОВИЙ ДОГОВІР: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ..... 333

Казімирова Ольга Олегівна

ПОСЛУГИ З ПОСЕРЕДНИЦТВА ЯК ВИД НЕСТАНДАРТНОЇ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ..... 335

Карпенко Олександр Олександрович

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ 338

Мирончук Владислав Володимирович

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КОЛЕКТИВНИХ УГОД..... 339

Стецьків Мар'ян Богданович

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК СКЛАДОВА ЇХНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ... 341

СЕКЦІЯ 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Степаненко Оксана Василівна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА ЄСПЛ.... 345

Стрельцов Євген Львович

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 347

Отже, система міжнародного механізму захисту соціальних прав людини закріплює міжнародні та регіональні стандарти у соціальній сфері та створює механізм їх реалізації за допомогою відповідних інституцій. Розвиток та вдосконалення механізму захисту соціальних прав людини можливий за вдосконалення процесуальної діяльності, міжнародних механізмів забезпечення і захисту соціальних прав людини та національних механізмів забезпечення і захисту соціальних прав людини. Незважаючи на досягнутий прогрес на національному рівні все одно зберігається проблема захисту своїх прав громадянами у соціальній сфері, адже держава неповною мірою забезпечує реалізацію прав громадян на працю та соціальний захист. Наявна система соціального захисту потребує постійного оновлення з урахуванням мінливих умов сьогодення, є малоефективною, потребує постійного фінансування. На жаль, економічний стан все-таки наразі погіршує ситуацію у сфері соціального захисту та зайнятості населення. Не на достатньому рівні приділяється увага окремим категоріям громадян під час забезпечення та реалізації їх права на соціальний захист.

Список використаних джерел

1. Бориченко К. В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 552 с.
2. Загальна декларація прав людини : декларація ООН від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

Ключові слова: соціальні права, захист соціальних прав, міжнародний механізм захисту соціальних прав, система захисту соціальних прав.

Keywords: social rights, protection of social rights, international mechanism for protection of social rights, system of protection of social rights.

Панченко Анна Олександрівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПОНЯТТЯ «ВРАЗЛИВІ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ» ТА ВПЛИВ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗШИРЕННЯ ЙОГО ЗМІСТУ

Погіршення соціально-економічного становища в країні на фоні воєнних дій, епідемії COVID-19 та з інших причин суттєво позначилось на рівні життя населення, особливо – вразливих його верст, окремі представники яких через низку об'єктивних чи суб'єктивних факторів перебувають у найбільш скрутних умовах.

У спеціальній літературі вживаються різні терміни для позначення вище згаданої соціальної групи «незахищені соціальні групи», «вразливі верстви населення», «групи ризику» тощо.

Навколо зазначених категорій сфокусований інтерес різних наук: соціології, політології, економіки, культури, психології, педагогіки, юриспруденції тощо. Досліджуване поняття без сумніву з-поміж іншого також є категорією галузевої юридичної науки – права соціального забезпечення, адже можливість говорити про «вразливість» певної соціальної групи напряду впливає із факту наявності «соціального ризику». Ускладнює процес розкриття терміну його оціночний характер, адже «вразливість» є також поняттям неоднозначним та відносин.

Використання оціночних понять, як слушно звертає увагу М. І. Іншин, зумовлене неможливістю у всіх випадках законодавця точно описати ті, що застосовуються у правовому обороті, явища, через що він змушений вдаватись до закріплення лише загальних ознак [1, с. 162].

Прикметник «вразливий» за своєю суттю є оціночним. В контексті різних суспільних відносин він може розглядатись як становище, за якого зростає ризик дискримінації чи порушень прав людини, вірогідність бути «виключеним» із суспільства, внаслідок чого може страждати соціальне чи матеріальне становище особи, виникати загроза життю чи здоров'ю та інші негативні наслідки. Визнання особи чи певної соціальної групи вразливою означає необхідність створити такі умови, за яких вірогідність виникнення вище описаного стала б мінімальною або передбачити заходи підтримки, що в найбільш узагальненому вигляді являє соціальний захист та окремі його види. Варто зазначити, що важливу роль у цьому напрямку сьогодні відіграє саме недержаний сектор, представлений благодійними організаціями, волонтерами та іншими суб'єктами.

На міжнародному рівні панує традиційний договірний підхід до оцінки осіб як вразливих, проте державам надається можливість самостійно вирішувати якими саме засобами захисту такі суспільні групи будуть підтримуватись [2, с. 63].

«Вразливість» як статус може набувати прямого закріплення у міжнародному договорі або бути представленою абстрактно. Наприклад, у преамбулі Декларації прав дитини (1959 р.) міститься загальне положення про вразливість дітей через їх поки фізичну та розумову незрілість. Термін «вразливі особи» нерідко фігурує в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, у яких такими називаються національні меншини, мігранти та багато інших категорій осіб.

Дефініція «вразливі групи населення» нещодавно знайшла вираження на рівні національного законодавства. Так, у ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII закріплюється, що «вразливі групи населення – особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників». Своєю чергою, серед таких чинників закон називає досягнення похилого віку, втрату (повну або часткову) рухової активності, пам'яті, інвалідність, втрату соціальних зв'язків, зокрема через відбуття покарання у виді позбавлення волі, безробіття, бездомність, малозабезпеченість, потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, насильство, жорстоке поводження з дитиною, ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини, поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків, шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, наявністю психічних та поведінкових розладів, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин, невиліковних хвороб або таких, що потребують тривалого лікування. Проте, вочевидь, законодавцем несправедливо обмежується коло чинників, які можуть слугувати причиною виникнення складних життєвих обставин. Крім цього, у статті зустрічаються оціночні категорії, приміром «хвороби, які потребують тривалого лікування». Такими, на наше переконання, можуть бути ВІЛ СНІД, онкологічні захворювання, психічні розлади, туберкульоз тощо. Законодавчого переліку чи критеріїв визначення лікування як «тривалого» допоки представлено не було. Проте, на рівні проєктів були здійснені певні спроби у цьому напрямку. Так, наприклад, у проєкті постанови Кабінету міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) і центрів надання соціальних послуг» поряд із словосполученням «хвороби, які потребують тривалого лікування» деталізується «з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більше як на чотири місяці», на основі чого можна припустити, що такими є ті, які слугують підставою для встановлення групи інвалідності.

Наблизитись до більш чіткого розуміння поняття «вразливі групи населення» нам дозволяє аналіз інших законодавчих актів. Свого часу існувала постанова Кабінету Міністрів Укра-

їни № 256 від 12 квітня 2017 року «Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення», у назві якої фігурувало досліджуване поняття, проте коло таких категорій осіб не розкривалось. Із втратою чинності попередньою, набула чинності постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту громадян, які потрапили у складні життєві обставини» від 30 грудня 2022 р. № 1475, на основі чого можна дійти висновків про можливість асоціювати вразливість із вірогідністю зіштовхнутись із складними життєвими обставинами, які широко представлені на рівні чинного соціально-забезпечувального законодавства.

Вразливість як характеристика особи або соціальної групи розглядається на рівні наукових досліджень різних галузей знань. Представлені в спеціальній літературі підходи щодо розкриття характеристики вразливості значно різняться.

Представниками економічної теорії вразливість розглядається через призму матеріального становища, проте такий підхід не витримує критики в силу неможливості всі ризики життя оцінити у грошовому еквіваленті.

Відповідно до іншого підходу – «концепції соціального виключення», вразливими слід називати категорії осіб, які зазнають втрату соціальних зв'язків через обмеження прав, доступу до окремих інституцій, наприклад, ринку праці. Такими можуть вважатись, наприклад, бездомні особи, особи, які звільнились із місць позбавлення волі, особи, хворі на ВІЛ / СНІД та ін.

Соціологами вразливість розкривається через соціальний статус або соціально-демографічні характеристики, на основі яких формуються відповідні групи населення (особи з інвалідністю, багатодітні сім'ї та інші).

Для юристів частіше за все вразливість означає можливість порушення чи обмеження прав певної категорії осіб.

На нашу думку, соціальну вразливість як категорію права соціального забезпечення видається можливим розкривати найбільш широко, враховуючи стать, вік, здатність до праці, стан здоров'я, соціальний статус, матеріальне становище та широку низку інших ознак особи (або групи осіб, адже, як вдало звертає увагу О. І. Мальцева: «індивідуальна вразливість не може бути відділена від поняття «соціальна вразливість», бо наявність зв'язків між окремими людьми формує колективний характер вразливості») [2, с. 66]. Усі соціально вразливі категорії населення можна логічно об'єднати за допомогою такої ознаки, як – наявність складної життєвої обставини (соціального ризику), з якою вони зіштовхнулись або на профілактику настання якої спрямований її соціальний захист. Коло соціальних ризиків, які покладені в основу соціального захисту – дуже широке, їх можна класифікувати на: традиційні та нетрадиційні; індивідуальні та колективні; економічного, фізіологічного, соціального характерів тощо.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати про те, що визначення поняття вразливості та обставин, які впливають на потрапляння окремої особи чи соціальної групи до категорії вразливих різняться залежно від галузі знань, в рамках якої дослідження має місце. В цілому при формуванні тексту норми, в якій вживаються оціночні поняття, законодавцем повинен передбачатись виключний перелік характеристик, обставин, ознак для роз'яснення змісту того чи іншого оціночного поняття. Розвиваючи цю тезу, при визначенні «вразливих груп населення» через перелік чинників, які можуть зумовити складні життєві обставини (у ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги») необхідно розширити коло таких обставин, більше того, врахувати динамічність соціальних ризиків, діапазон яких постійно розширюється. Так, наприклад, на основі існуючого законодавства, яким передбачаються окремі види соціального захисту, можна говорити й про інші «чинники» (соціальні ризики): безпритульність, наявність алкогольної, наркотичної або іншої залежності, внутрішнє переміщення, проживання на тимчасово окупованих територіях та багато інших.

Список використаних джерел

1. Іншин М. І. Оціночні поняття у трудовому праві: сучасний стан та шляхи удосконалення. *Форум права*. 2014. № 4. С. 162–166.
2. Мальцева О. І. Наукові підходи до визнання вразливості та виокремлення вразливих груп населення. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2021. № 1 (339), ч. II. С. 62–71.

Ключові слова: вразливі групи населення, групи ризику, соціальне забезпечення, соціальний захист, оціночні категорії, соціальні ризики, чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини.

Keywords: vulnerable population groups, risk groups, social security, social protection, evaluative categories, social risks, factors that can lead to difficult life circumstances.

Пожарова Оксана Вікторівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент*

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ

Проблеми здійснення та гарантування права на охорону праці в період дії воєнного стану загострилися. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, звернула увагу на збільшення випадків загибелі цивільних осіб, у тому числі на робочому місці. Тому питання реформування національного законодавства з метою забезпечення безпеки й здоров'я працівників на робочому місці є дуже актуальними.

Реформування законодавства у цій сфері пов'язане спочатку з розробкою проектів Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» [1], потім у 2024 році проекту Трудового кодексу України. Книга третя «Безпека та здоров'я працівників» проекту Трудового кодексу України (далі – проект ТК) закріплює норми, які направлені на реалізацію права працівників щодо здорового робочого середовища.

Так, стаття 7 проекту ТК встановлює гарантії прав на належні, безпечні і здорові умови праці через систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних заходів і засобів. Вище перераховані заходи й засоби спрямовані на збереження життя, здоров'я і працездатності працівника у процесі його трудової діяльності.

Стаття 9 проекту ТК «Праця окремих категорій осіб» наголошує, що гарантії безпеки та здоров'я на роботі жінок, молоді, осіб з інвалідністю надаються у порядку, передбаченому трудовим законодавством.

Також, стаття 21 проекту ТК серед основних прав працівника виокремлює його право на отримання інформації щодо умов праці та вимог безпеки й право на відмову від виконання роботи якщо вона не відповідає цим вимогам. Однак, працівник має й зобов'язання щодо дотримання норм з безпеки та здоров'я на роботі.

Стаття 42 проекту ТК закріплює обов'язок роботодавця щодо інформування працівника стосовно проходження інструктажів з наступних питань: безпеки та здоров'я працівників, цивільного захисту, виробничої санітарії, пожежної безпеки, дій у надзвичайних ситуаціях, тощо.

Доречно зазначити, що у проекті ТК передбачено визначення нових термінів у сфері безпеки та здоров'я працівників на роботі. Загальний термін «безпека та здоров'я працівників на роботі – система заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я, життя і працездат-